

روانشناسی حفاظت از محیط زیست

درک و ترغیب مراقبت انسان از طبیعت

روانشناسی حفاظت از محیط زیست

درک و ترغیب مراقبت انسان از طبیعت

مؤلفان

پرفسور سوزان کلایتون

دانشگاه وومستر

پرفسور جین مایرز

دانشگاه واشنگتن

زیر نظر و به ویراستاری علمی

دکتر مجید صفاری نیا

مترجمان

مجید صفاری نیا

حسن عبداله زاده

عبدالله مفاخری

ابراهیم نیک صفت

ناهید یوسف پور

اعضای هیأت علمی گروه روانشناسی دانشگاه پیامنور

کتاب ارجمند

سرشناسه: کلیتون، سوزان، ۱۹۵۰، م. Clayton, Susan

عنوان و نام‌پدیدآور: روان‌شناسی حفاظت از محیط‌زیست: درک و ترغیب مراقبت انسان از طبیعت / مولفان سوزان کلایتون، جین مایرز؛ زیرنظر و به ویراستاری علمی دکتر مجید صفاری‌نیا؛ مترجمان مجید صفاری‌نیا، [و دیگران]...

مشخصات نشر: تهران، کتاب ارجمند: نسل‌فردا، ۱۳۹۰

مشخصات ظاهری: ۳۳۶ ص، وزیری

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۰۰-۰۶۲-۰

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: عنوان اصلی: Conservation psychology: understanding and promoting human care for nature, 2009

موضوع: طبیعت - جنبه‌های روان‌شناسی، روان‌شناسی محیط‌زیست، رفتار

شناسه افزوده: مایرز، او. جین، (Myers, Gene (O. Gene)

رده‌بندی کنگره: BF ۳۵۳/۵/ط۲ک۸ ۱۳۹۰

رده‌بندی دیویی: ۱۵۵/۹۱

شماره کتابشناسی ملی: ۲۳۰۶۱۳۲

پرفسور سوزان کلایتون، پرفسور جین مایرز

روان‌شناسی حفاظت از محیط‌زیست

(درک و ترغیب مراقبت انسان از طبیعت)

مترجم: دکتر مجید صفاری‌نیا، حسن عبدالله‌زاده، عبدالله مفاخری، ابراهیم نیک‌صفت، ناهید یوسف پور

چاپ اول، ۱۱۰۰ نسخه، ۱۳۹۰

صفحه‌آرایی: پرستو قدیم‌خانی، طراحی جلد: احسان ارجمند

چاپ: افرنک، صحافی: نوین

بها: ۶۹۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۰۰-۰۶۲-۰

همه‌ی حقوق چاپ و نشر این کتاب محفوظ است.

www.arjmandpub.com

مرکز پخش انتشارات ارجمند:

دفتر مرکزی: تهران بلوار کشاورز، بین خ کارگر و ۱۶ آذر، پلاک ۲۹۲، تلفن ۸۸۹۷۷۰۰۲

شعبه اصفهان: دروازه شیراز، خ چهارباغ بالا، پاساژ هزارجریب، تلفن ۰۳۱۱۶۲۸۱۵۷۴

شعبه مشهد: خ احمدآباد، پاساژ امیر، کتاب‌دانشجو، تلفن ۰۵۱۱۸۴۴۱۰۱۶

شعبه بابل: خ گنج افروز، پاساژ گنج افروز، تلفن ۰۱۱۱۲۲۷۷۶۴

شعبه رشت: خ نامجو، روبروی ورزشگاه عضدی، تلفن ۰۱۳۱۳۲۳۲۸۷۶

مقدمه‌ی مترجم

شاید یکی از رویدادهای جدید در روان‌شناسی هزاره‌ی سوم، حوزه‌ی مطالعات مربوط به حفاظت از محیط زیست باشد. این حوزه از روان‌شناسی در سال ۲۰۰۰ آغاز به کار کرد و بخشی از محور روان‌شناسی محیط (۳۴) انجمن روان‌شناسی آمریکا را به خود اختصاص داد. در خلال رشد روان‌شناسی از اواخر قرن نوزدهم، این علم در پاسخ به بحران‌ها و نیازهای انسانی، اجتماعی و اقتصادی علم پویایی بوده است و همه‌ی حوزه‌های روان‌شناسی متناسب با نیازهای انسان توسعه یافته‌اند و کاربرد آن توسط آدمیان به رفاه و سلامت آنها کمک کرده و از سوی دیگر گسترش این حوزه‌ها به توسعه‌ی مبانی نظری این علم نیز افزوده است. به عنوان مثال، روان‌شناسی محیط نیز قبل از شروع بحران‌های زیست محیطی، همگام با آغاز بحران‌های انرژی جهان پا به عرصه‌ی هستی می‌گذارد و با شروع بحران‌های نفتی متأثر از جنگ اعراب و اسرائیل به همراه روان‌شناسی اجتماعی به عنوان یک رویکرد مؤثر در کاهش رفتار مصرف‌کننده نقش ایفا می‌کند. علاوه بر این، موضوعاتی نظیر ازدحام و تراکم جمعیت، حرارت، سر و صدا، طراحی محیط‌های آپارتمانی، فضای شهری و ساختمان‌ها و تأثیر آن بر بهداشت روانی مهم‌ترین سرفصل‌های این رشته به شمار می‌آیند. روان‌شناسان این حوزه سرگرم انجام مطالعات و پژوهش‌های کاربردی برای رفع مشکلات تأثیر محیط بر سلامت انسان هستند که به واسطه‌ی گسترش جمعیت، توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی، شهرنشینی، تولید انبوه ماشین و گسترش صنایع، بحران‌های زیست محیطی و متعاقب آن اثرات مربوط به افزایش گازهای گلخانه‌ای و گرمایش زمین تهدید جدی برای زمین و سکنه‌ی آن به حساب می‌آیند. در این حوزه، همایش‌های ملی و بین‌المللی برگزار می‌شود، دولت‌مردان برای حفظ محیط زیست و توسعه‌ی پایدار احساس خطر می‌نمایند و سازمان‌ها و نهادهای ملی و مدنی برای پیشگیری از شدت این بحران‌ها تأسیس می‌شوند. در این میان گروهی از روان‌شناسان علاقه‌مند به مطالعه و پژوهش در این حوزه نیز فعالیت می‌کنند.

روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست از نتیجه پژوهش‌های روان‌شناسان محیط سر بیرون آورد. در سال ۲۰۰۰ در نشست انجمن روان‌شناسی آمریکا، روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست مطرح شد، در سپتامبر همین سال زمینه‌ی گسترش این حوزه ایجاد گردید، به تدریج توسط روان‌شناسان مباحثی مطرح شد و یک همایش در همان سال با نام روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست برگزار گردید. روان‌شناسان زیادی که علاقه‌مند به رابطه انسان و طبیعت بودند

در این همایش شرکت کردند. اگرچه بسیاری از روان‌شناسان علاقه‌مند به این حوزه از دهه‌ها قبل در بخش‌های مختلف به فعالیت علمی در این حوزه اشتغال داشتند.

در ماه می سال ۲۰۰۲، با حمایت باغ وحش بروکفیلد همایشی برگزار شد و در آن از روان‌شناسان محیط، روان‌شناسان حفاظت از محیط زیست، فلاسفه، جامعه‌شناسان و متخصصان محیط زیست و سایر علاقه‌مندان جهت شرکت در همایش دعوت به عمل آمد. این همایش پیرامون چهار محور برگزار گردید:

- رابطه‌ی انسان با حیوانات
- رابطه‌ی انسان با محیط
- شیوه‌های ترویج رفتار دوستانه با محیط زیست
- ارزش‌های مرتبط با محیط زیست

یک سال بعد کارگاهی در سانفرانسیسکو برگزار شد و روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست به تدریج در ۸ کنفرانس بین‌المللی جایگاه و نقش ویژه‌ی خود را مطرح ساخت. مباحث مطرح شده در این جلسات پیرامون این مفاهیم بود: برداشت از خود و محیط زیست، ادراک محیط زیست، ساختارهای فرهنگی و طبیعت، جنبه‌های فرهنگی حفاظت، تجارب محیط زیست و توسعه، معانی و باورهای محیطی، تغییر نگرش و رفتار محیط زیست و تعیین خط مشی‌های لازم برای مطالعه و فعالیت در این حوزه.

در کنار مشارکت در چنین همایش‌ها و نشست‌هایی، بسیاری از روان‌شناسان علاقه‌مند ندارند که در این حوزه فعالیت کرده و مباحث این رشته را به عنوان موضوعات روان‌شناسی در نظر بگیرند. در یک نظرسنجی از ۲۲ نفر از رؤسای بخش‌های مختلف انجمن روان‌شناسی آمریکا تنها ۷ نفر به اختصاص دادن مطالعات خود به محیط زیست علاقه داشتند. به نظر می‌رسد که دانشجویان جدیدالورود روان‌شناسی نیز بیشتر علاقه‌مندند که به جای کار بر روی محیط زیست به مباحث دیگر روان‌شناسی که جنبه‌ی اجتماعی دارند، بپردازند. در یک مطالعه، زمینه‌یابی بر روی ۱۳۰۰ فارغ‌التحصیل برنامه‌های محیط زیست در یک ارزیابی درجه‌ای، از یک تا پنج رشته‌هایی که می‌توانند در این حوزه فعالیت کنند، یعنی جامعه‌شناسی، علوم سیاسی، فلسفه، بهداشت و روان‌شناسی، روان‌شناسی پایین‌ترین امتیاز را به خود اختصاص داد.

روان‌شناسی امروز چون گذشته ارزش کاربردی زیادی دارد و علاوه بر نظریه‌پردازی، در بسیاری از مشکلات محیطی دارای روش پژوهش و پیشنهادات کاربردی است. از این رو، روان‌شناسی می‌تواند با تلاش خود به حفظ جهان و محیط زیست کمک کند. امروزه، روان

شناسی حفاظت از محیط زیست به بررسی تأثیر درک مردم از طبیعت و محیط طبیعی می‌پردازد و دو هدف عمده دارد:

۱- انسان چگونه با طبیعت و محیط زیست رفتار می‌کند؟

۲- انسان چگونه از ارزشهای طبیعت حفاظت می‌کند؟

رسالت این دانش جدید این است که انسان‌ها را به حفاظت از محیط زیست خود ترغیب نماید و به آن‌ها انگیزه‌ی لازم جهت انجام این کار را بدهد. این دانش جدید بین انسان و محیط زیست طبیعی او ارتباط هماهنگ ایجاد می‌کند. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که انسان‌ها علاقه‌ی زیادی به طبیعت صِرفی که ساخته‌ی دست بشر نیست، نشان می‌دهند؛ مثلاً مردم بیشتر دوست دارند به دیدن باغ وحش و آکواریوم بروند تا مسابقات ورزشی.

برای ارتقاء رفاه انسان مسائل مربوط به محیط زیست باید پیش از صدمه‌واردکردن به سلامت او حل شوند. تغییرات آب‌وهوایی، انتشار مواد سمی در آب، هوا و غذا و همچنین کاهش گونه‌های مختلف زیست محیطی مسائل بسیار شایعی هستند که برای حل آن‌ها باید گام‌های بسیار مؤثری برداشت.

جامعه‌ی رو به تحول ما نیز مستثنی از این مشکلات نیست. بحران‌های مربوط به محیط زیست هرازگاهی جامعه‌ی ما را متأثر می‌سازند. آلودگی هوا، افزایش سرب و سایر مواد سمی در آب‌وهوا، از بین رفتن جنگل‌ها و درختان، خشک‌سالی و کم‌آبی از پدیده‌های حاصل از بی‌توجهی به محیط زیست هستند.

کتاب روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست که اولین کتاب انتشار یافته در این حوزه است با علاقه‌مندی و پی‌گیری چندساله این جانب انتخاب و با همکاری دوستان ترجمه شد. در این کتاب، تلاش شد مطالب به دقت ترجمه و مورد ویراستاری قرار گیرند. به هر حال به دلیل بین‌رشته‌ای بودن مباحث ممکن است اشکالاتی در ترجمه و ویراستاری وجود داشته باشد و ذهن خواننده بیدار آنها را رؤیت کند. خواهشمندم این نکات برای اصلاح در چاپ‌های بعدی به مترجمان منعکس شوند. از سرکار خانم حسن‌زاده همکار ارجمندم که در ویراستاری ادبی زحمات زیادی متقبل شدند تشکر می‌کنم. از دوست عزیز و گرانقدرم جناب آقای دکتر محسن ارجمند به واسطه‌ی تلاش جهت انتشار این اثر تشکر می‌نمایم. بی‌شک هیچ تلاش علمی بدون حمایت و صبر خانواده‌ی پژوهش‌گران، مؤلفان و مترجمان حاصل نمی‌شود؛ بدین وسیله از حمایت و بزرگواری این عزیزان قدردانی می‌کنم. این کتاب در سه بخش تنظیم شده است و خواندن آن به دانشجویان روان‌شناسی، محیط زیست و منابع طبیعی، علوم تربیتی، مدیریت، مدیریت محیط زیست، اقتصاد، کشاورزی و کارگزاران بخش محیط زیست

و حفظ منابع طبیعی، پارک‌ها، جنگل‌ها، طراحان شهری و محیط و فضای سبز، مدیران بخش انرژی و همهی علاقه‌مندان توصیه می‌شود.

دکتر مجید صفاری نیا

تشکر و قدردانی نویسندگان

این کتاب از صاحب‌نظران و فعالان زیادی الهام گرفته است که پژوهش و زندگی حرفه‌ای آنها ما را متقاعد کرد که حوزه‌ی جدیدی می‌تواند تعریف شود. ما به‌ویژه از تلاش کارول ساندرز تشکر می‌کنیم؛ اگر تلاش‌های وی نبود، فعالیت روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست به شدت به تأخیر می‌افتاد. از کمک‌ها و حمایت‌های مدیر اسبق باغ وحش بروکفیلد دکتر جورج راب نیز قدردانی می‌شود. هم‌چنین، از پژوهش‌های آلموت برینگر، آمارا بروک، لوئیس چاولا، جان فراسر، پیتر کاهن و وس شولتز که پیشگامان حوزه‌ی حفاظت از محیط زیست هستند تشکر می‌کنیم. ما از کمک روان‌شناسان برجسته‌ای نظیر مایک چیکسنت میهالی، ری دی یانگ، استوارت ازکمپ و پل استرن و مقامات انجمن روان‌شناسی آمریکا از جمله آلن کازدین، استیو برکلی و استفانی جانسون بهره‌مند شدیم. کلایتون در مدت تألیف این کتاب از کالج ووستر و مایرز از کالج محیط زیست هاکسلی در دانشگاه واشنگتن غربی مرخصی گرفتند. هم‌چنین، باید از گروه مطالعات محیط زیست کالج اُبرلین که امکانات اقامتی و غیره را در طول مرخصی کلایتون فراهم کردند، تشکر کنیم. از کمک‌های سازمان‌های مربوطه که امکان برگزاری جلسات زیاد با مردم را فراهم کردند متشکریم که به تعدادی از آنها اشاره می‌کنیم: کالج آتلانتیک (ریچ بوردن، جان آندرسون، جان ویزوادر و الِمر بیل)، برنامه‌ی علمی صندوق حفاظت از حیات وحش جهانی (مایکل ماسیا و سایرین) و دانشکده‌ی طراحی دانشگاه دولتی کارولینای شمالی (رابین مور و نیلدا کاسکو از ابتکار آموزش طبیعی). دانشجویان ما هم در تبادل این اطلاعات کمک کرده و پیش‌نویس‌های فصول ما را بررسی کردند که از تلاش آنها نیز قدردانی می‌نماییم. از وارد کوپرودلیا سندفورد در ویلی-بلکول به خاطر اعتقاد راسخ‌شان به اجرای پروژه تشکر می‌کنیم. ما از خانواده‌هایمان به خاطر صبر، فداکاری و حمایت‌شان از نوشتن این کتاب قدردانی می‌کنیم. در نهایت این کتاب را به همه‌ی کسانی تقدیم می‌کنیم که از طبیعت مراقبت می‌کنند، به امید آنکه همگی بیاموزیم از طبیعت مؤثرتر مراقبت کنیم.

سوزان کلایتون

جین مایرز

فهرست

۱۳	فصل اول: معرفی رشته‌ی روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست
۱۴	حفاظت از محیط زیست
۱۵	روان‌شناسی
۲۶	سازمان‌بندی این کتاب
۲۷	نتیجه‌گیری
۲۹	فصل دوم: نگرش‌ها، ارزش‌ها و ادراکات
۳۰	درک اساسی طبیعت
۳۲	ارزش‌ها
۴۱	ادراک خطر
۴۹	فصل سوم: زبان و گفتمان
۵۲	چه کسی مسئول است؟
۵۴	پیوند دادن ادراکات با رفتار
۵۶	نتیجه‌گیری
۵۷	فصل چهارم: روان‌شناسی اخلاقی و محیط زیست
۵۸	پیش‌زمینه مفاهیم اخلاقی
۶۴	سنت وظیفه‌گرایی و پژوهش روان‌شناختی
۷۸	پویایی روان‌شناختی کارکرد اخلاقی
۸۱	اخلاق عمل‌گرا
۸۶	نتیجه‌گیری
۸۷	فصل پنجم: محیط و هویت
۸۸	مفهوم هویت
۸۹	رشد هویت
۹۳	رشد پیوندجویی با طبیعت
۹۷	سنجش هویت محیطی
۱۰۳	حیوانات و هویت

۱۰۵	هویت اجتماعی محیطی
۱۱۰	به عمل درآوردن هویت
۱۱۳	نتیجه‌گیری
فصل ششم: مبانی نظری واکنش انسان نسبت به طبیعت		
۱۱۵	میراث روان‌شناسی محیط
۱۱۶	ادراک بوم‌شناختی و روان‌شناسی
۱۲۳	روان‌شناسی تکاملی و تفکر زیستی
۱۳۱	ترکیب طبیعت و تربیت
۱۳۵	رویکردهای تجربی
۱۳۷	نتیجه‌گیری
فصل هفتم: طبیعت خانگی: هم‌خانگی با حیوانات و گیاهان		
۱۳۹	حیوانات در خانه
۱۴۰	گیاهان در محیط خانه
۱۵۴	نتیجه‌گیری
فصل هشتم: طبیعت مدیریت شده: باغ وحش‌ها، آکواریوم‌ها و پارک‌های عمومی		
۱۶۲	باغ وحش‌ها و آکواریوم‌ها
۱۶۳	پارک‌ها و فضاهای سبز شهری
۱۷۶	نتیجه‌گیری
۱۸۴	
فصل نهم: طبیعت وحشی: تعاملات با دنیای وحش		
۱۸۵	تعریف دنیای وحش و طبیعت وحشی
۱۸۶	استفاده از دنیای وحش و ارزش‌های دنیای وحش
۱۸۸	خلوت دنیای وحش
۱۹۲	نیروها و عوارض طبیعی
۱۹۵	آستانه کنترل: دورافتادگی و چالش دنیای وحش
۲۰۳	فعالیت در طبیعت وحشی، پیوند و مراقبت
۲۰۷	طبیعت وحشی و تجربه معنوی
۲۰۹	نتیجه‌گیری
۲۱۲	

۲۱۳.....	فصل دهم: ترویج رفتار پایدار.....
۲۱۴.....	شناسایی رفتارهای هدف.....
۲۱۶.....	عوامل مؤثر بر رفتار.....
۲۳۳.....	مدلهای تغییر رفتار.....
۲۳۵.....	رفتار جمعی.....
۲۳۷.....	تغییر ایدئولوژی مصرف‌گرایی.....
۲۳۹.....	نتیجه‌گیری.....
۲۴۰.....	فصل یازدهم: روان‌شناسی جامعه و حفاظت از تنوع زیستی بین‌المللی.....
۲۴۲.....	حفاظت از تنوع زیستی بین‌المللی.....
۲۴۴.....	منابع سرمایه‌ی عمومی و مدل‌های مدیریت.....
۲۵۲.....	روانشناسی، فرهنگ و آگاهی محلی.....
۲۵۶.....	محاسبه‌ی مزایا و هزینه‌های حفاظت از محیط.....
۲۶۲.....	حفاظت و روانشناسی انسانی.....
۲۶۳.....	سوگیری‌های روان‌شناختی و احساسات.....
۲۶۵.....	نتیجه‌گیری.....
۲۶۶.....	فصل دوازدهم: آموزش محیطی.....
۲۶۸.....	آموزش محیطی.....
۲۷۳.....	نمونه‌هایی از آموزش محیطی معاصر.....
۲۸۰.....	مبانی روان‌شناختی آموزش محیطی.....
۲۸۸.....	درسهایی برای فعالیت مؤثر.....
۲۹۰.....	نتیجه‌گیری.....
۲۹۱.....	فصل سیزدهم: روان‌شناسی امید.....
۲۹۲.....	پاسخ‌های انسان به شرایط تهدیدکننده.....
۲۹۴.....	خوش‌بینی و بدبینی.....
۳۰۰.....	جایگزینی برای تمرکز بر پیامدها: خَلق معنا.....
۳۰۴.....	منابع.....

فصل اول

معرفی رشته‌ی روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست

- حفاظت از محیط زیست
- روان‌شناسی
- دغدغه انسان نسبت به طبیعت
- ریشه‌های روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست
- توان بالقوه روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست
- سازمان‌بندی این کتاب
- نتیجه‌گیری

این کتاب به علاقه‌مندان روان‌شناسی (حتی کسانی که به طور طبیعی کنجکاو و اندیشمند هستند) و افرادی توصیه می‌شود که نگران عوامل تهدیدکننده‌ای هستند که حاصل تعامل انسان با سیستم‌های بوم‌شناختی است و به‌زیستی محیطی و اجتماعی را تهدید می‌کند. با نگاهی اجمالی به اطراف می‌توان پیامدهای ناشی از تهدیدهای محیطی را در سطوح محلی و جهانی مشاهده کرد. رشد جمعیت و فعالیت‌های انسانی بر روی فرآیندهای بوم‌شناختی که به تداوم حیات کمک می‌کنند، اثر منفی می‌گذارند. ارزیابی‌های کمی اخیر در مورد تأثیر انسان بر طبیعت تصویرتأمل‌برانگیزی را ارائه می‌دهد. نتایج حاصل از ارزیابی اکوسیستم هزاره نشان می‌دهد که ۶۰ درصد از خدمات اکوسیستم زمین، ناپایدار بوده است. واکرناگل^۱ و همکارانش (۲۰۰۲) با استفاده از روش‌شناسی ردپای بوم‌شناختی^۲ برآورد کردند که تا سال ۱۹۹۹، بار بشریت بر روی زیست‌کره^۳ به میزان ۱۲۰ درصد ظرفیت زمین افزایش یافته است (این میزان در سال ۱۹۶۱، ۷۰ درصد بوده است). مؤسسات بزرگ و الگوهای رفتاری در ایجاد این روند

1 - Wackernagel
2 - ecological footprint methodology
3 - biosphere

تاثیر به سزایی داشته‌اند و خوانندگان اشارات ضمنی آن را درک خواهند کرد. درباره‌ی کیفیت حال و آینده‌ی زندگی انسان و حیات زیست‌کره و ساکنان آن دو مجموعه ارزش کاملاً به هم پیوسته وجود دارد.

ما برای نوشتن این کتاب نه تنها از طریق حقایق قطعی و احتمالات آینده، بلکه توسط یک ارتباط‌دهنده‌ی ثانویه یعنی روان‌شناسی که کاملاً درگیر کمک به حل این مشکلات نبوده است، برانگیخته شدیم. این موضوع به واسطه حوزه‌های حفاظت از محیط زیست و پژوهش منابع طبیعی آشکار می‌شود. ما می‌خواهیم ضرورتاً این سوال را مطرح کنیم که جایگاه روان‌شناسان در این گروه‌های پژوهشی کجاست؟ آیا آنها برای گسترش هوشمندانه مهارت‌هایشان در این زمینه‌های جدید آماده شده‌اند (آیا آنها درباره‌ی اقتصاد و بوم‌شناسی آگاهی دارند)؟ آیا سایر متخصصان علوم طبیعی و اجتماعی برای دستیابی به این مهارت‌ها آمادگی دارند (آیا آنها درباره خطای بنیادی اسناد چیزی شنیده‌اند)؟ درباره حفاظت از محیط زیست مطالعات روان‌شناختی گسترده‌ای انجام شده است و ما در تلاشیم تا مطالعات گذشته را معرفی کرده و جنبش‌های سازنده را تشویق و حمایت کنیم. روی هم رفته، روان‌شناسی درمیانه‌ی راه قرار دادن مؤثر منابع خود در اختیار افراد و گروه‌هایی است که بر روی ارتباط سالم تر با کره زمین کار می‌کنند. ما باید درباره‌ی نشان‌دادن پایداری به مشاهده‌ی تغییر ملایم در کار روان‌شناسان بپردازیم. هرچند، این یک کتاب پژوهشی است، اما تلنگری است که امیدواریم الهام بخش، برانگیزاننده و آگاهی‌بخش باشد.

حفاظت از محیط زیست

روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست پاسخی است که می‌خواهیم آن را در کنار بسیاری از همکاران و سازمان‌ها ببینیم. بنابراین، روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست چیست؟ ابتدا، از تجزیه و تحلیل عنوان آن شروع می‌کنیم. «حفاظت از محیط زیست» نباید به‌عنوان حفظ منابع قرن بیستم تلقی شود. اگرچه قصد بدنام سازی این نهضت وجود ندارد، اما به علت تمرکز صرفاً سودمندگرایانه، تداعی معنای آن تا حدی گمراه‌کننده است. درعوض، ما «حفاظت از محیط زیست» را با تجدید حیات آن در دهه‌ی ۱۹۸۰ تداعی می‌کنیم که این واژه در آن زمان درباره‌ی کل ایده‌های نو از جمله چشم‌انداز، برنامه‌ریزی اکوسیستم کل قاره و به ویژه زیست‌شناسی حفاظت به‌کار می‌رفت. این حوزه‌ی دانش از یک حس بحران و در موقعیت‌های مملو از ارزش متولد شد (سول^۱، ۱۹۸۵). همین موارد درباره‌ی روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست نیز صدق می‌کند. هدف این رشته، تنها شناسایی ارتباط متقابل انسان با طبیعت نیست،

بلکه ترویج رابطه‌ی سالم و پایدار است. گاهی هدف «ترویج» از یک نقطه‌ی جدال‌برانگیز نشأت می‌گیرد. مبنای ارزشی آشکار روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست برای دانشمندانی ناآشناست که به جای ارائه‌ی یک مؤلفه‌ی تجویزی به دنبال توصیف ساده‌ی رفتار هستند (کروسی و همکاران^۱، ۲۰۰۴). اما هدف ارتقاء بهزیستی انسان پیش‌ازین مبنای ارزشی آشکار روان‌شناسی بوده است. اگر انتخاب سوالات پژوهشی بر اساس توافق و مصالحه صورت گیرد، درستی و صحت نتایج و همه‌ی پژوهش‌های پزشکی مورد تردید قرار خواهند گرفت. روش‌شناسی نامناسب یا ضعیف و تفکر ناآگاهانه، تهدیدهای واقعی هستند. در رابطه با ارزش محیط طبیعی توافق عمومی وجود دارد، اما درباره‌ی نیاز به تغییر یا مسیر تغییر به منظور ارتقاء پایداری توافق وجود ندارد. روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست درصدد هدایت پژوهش‌های تخصصی به سمت هدف پایداری است و برای ارائه راهکارهایی درباره فنون خاص بر نتایج حاصل از آن پژوهش‌ها تکیه می‌کند.

روان‌شناسی

«روان‌شناسی» نیز نیازمند تبیین است. هنگامی که دو واژه روان‌شناسی و حفاظت را در کنار یکدیگر به کار می‌بریم، بسیاری از افراد شگفت زده می‌شوند، اما به سرعت خواهند گفت: «اُه بله، مشکلات محیطی حاصل انتخاب‌های رفتاری انسان هستند و حل این مشکلات نیازمند تغییراتی در الگوهای رفتار است. بنابراین، باید نسبت به افراد شناخت حاصل کنیم».

روان‌شناسی می‌تواند به عنوان مطالعه‌ی علمی ذهن، مغز و رفتار تعریف شود. این تعریف اغلب سبب کژفهمی عامه مردم می‌شود. بسیاری از افراد به دلیل مواجهه با نظریه‌های «غیرحرفه‌ای در روان‌شناسی» که توسط افراد غیرمتخصص مطرح می‌شوند، روان‌شناسی را با روان‌پزشکی اشتباه می‌گیرند. مسلماً، بسیاری از روان‌شناسان برای ارتقاء سلامت روانی انسان‌ها تلاش می‌کنند. به هر حال، روان‌شناسی به عنوان یک رشته‌ی علمی، برنامه‌ی گسترده‌تر و مبنای علمی‌تری دارد. روان‌شناسی هدف مضاعفی دارد: درک رفتار و ارتقاء بهزیستی انسان. پژوهش‌ها و فعالیت‌های روان‌شناختی مبتنی بر این مفروضه هستند که ارتقاء رفاه انسان نیازمند درک رفتار انسان و مطالعات کاملاً تجربی است.

درک رفتار انسان تاحدی به معنی درک چگونگی تأثیرپذیری او از محیط است. این محیط شامل محیط طبیعی و تغییرات محیطی حاصل از تغییرات اقلیمی، ازدحام جمعیت و فقدان چشم‌اندازهای وحشی است. مسائل محیطی، موضوعاتی اجتماعی هستند و ادراکات اجتماعی تغییر محیطی بر شناخت‌های حاصل از رفتار اجتماعی انسان تأثیر می‌گذارد. هم‌چنین، این

1 - Crosby et al.

موضوع در درک این‌که چرا افراد زمان و پول زیادی را صرف تعامل با جنبه‌های محیط طبیعی می‌کنند، اهمیت دارد. در واقع نسبت قابل‌توجهی از رفتار انسان در محیطی روی می‌دهد (نه مستقیماً در طبیعت) که طبیعت را از طریق پنجره‌ها، تصاویر یا گیاهان داخل گلدان عرضه می‌کند.

ارتقاء رفاه انسان نیازمند آگاهی از چگونگی پیوند او با محیط طبیعی است. بدیهی است که سموم محیط می‌توانند اثر مستقیمی بر سلامت داشته باشند، اما اثرات احتمالی آنها بر عملکرد ذهنی انسان کاملاً آشکار نیست. حجم زیادی از پژوهش‌ها حاکی از اثرات زیان‌بار سرب، جیوه و بی‌فیل پلی‌کلرینات (PCBS) بر عملکردهای شناختی و گاهی اوقات رفتار اجتماعی می‌باشند (مور، ۲۰۰۳). مشکلات محیطی بر روی بهزیستی انسانهای کره‌ی زمین مستقیماً تأثیر نمی‌گذارند. گرمایش جهانی و تراکم جمعیت بر رفتار اجتماعی و تعارضات میان‌گروهی اثر می‌گذارند. فرصت‌هایی برای تعامل با حیوانات و طبیعت، بر روی بهزیستی و کاهش استرس تأثیر می‌گذارد. هدف پایداری که در گزارش کمیسیون جهانی توسعه اقتصادی^۱ (WECD) در سال ۱۹۸۷ ارائه شد، دو هدف سلامت محیطی و رشد انسان از جمله توجه به انسان و رفاه محیطی را به یکدیگر پیوند زد.

مرور اجمالی برخی مشکلات کلیدی محیطی نشان دهنده‌ی شیوه‌هایی است که بر افراد دلالت می‌کنند (اوزکمپ^۲، ۲۰۰۰):

تغییرات جهانی آب و هوا عموماً نتیجه‌ی عملکرد انسانی است. طیف وسیعی از اثرات احتمالی بر روی انسان وجود دارد. اثرات مستقیم شامل اثر احتمالی افزایش دما بر پرخاشگری (آندرسون، ۲۰۰۱) و احتمال افزایش رویدادهای جدی آب و هوایی به همراه خسارات وارده به محل‌های سکونت انسان و محیط‌های ساخته شده به دست بشر می‌باشد. اثرات غیرمستقیم شامل مهاجرت‌های بومی به همراه افزایش تعارض میان‌گروهی (روونی^۳، ۲۰۰۸) و اثرات آن بر کشاورزی و شیوع بیماریهای حاره‌ای است.

آلودگی هوا، آب و خاک نیز حاصل فرآیندهای تولیدی انسان است. اثرات آنها علاوه بر افزایش احتمال ابتلاء به سرطان و اثرات احتمالی بر روی تولیدمثل، شامل اثرات روان‌شناختی نظیر کاهش عملکرد شناختی نیز می‌شوند (مثلاً، در معرض سرب یا جیوه قرار گرفتن).

1 - World Commission of Economic Development

2 - Oskamp

3 - Reuveny

تقلیل منبع، مثلاً کاهش منابع آب و انقراض ماهیان حاصل مصرف بی‌رویه‌ی انسان می‌باشد. هر یک از این رویدادها مستلزم تغییر اساسی در سبک زندگی انسان‌هاست؛ مثلاً، جایی که زندگی می‌کنند و نحوه‌ی استفاده آنها از محیط اطرافشان. فقدان تنوع زیستی، حاصل سه مشکل شرح داده شده در بالا و انتقال حیات وحش به خانه‌ها به دلیل افزایش جمعیت می‌باشد. مجادله‌ی انسان‌گرایانه بر سر حفاظت از تنوع زیستی بر حسب مزایای بالقوه برای بشریت در لفافه قرار می‌گیرد؛ مثلاً داروهای کشف نشده‌ی تهیه شده از منابع طبیعی. اما زمینه‌یابی‌ها نشان می‌دهند که انسانها به دلیل وجود مشکلات زیاد در کمی‌سازی دلایل، برای حیات وحش ارزش قائل می‌شوند و احساس می‌کنند که تجربه‌ی انسان با از بین رفتن محیط کاهش پیدا می‌کند.

علم روان‌شناسی وسعت زیادی دارد، به طوری که موضوعات زیست‌فیزیکی تا فرهنگی و روش‌های گوناگون مشاهده‌ی رفتارهای طبیعی تا تحلیل فعالیت مغز و سطوح هورمونی را در برمی‌گیرد. ما می‌خواهیم حیطه‌ی وسیع روان‌شناسی را در قالب وظایف تعریف شده‌ی حفاظت از محیط زیست فهرست‌بندی کنیم که شامل حوزه‌های اصلی زیر است:

روان‌شناسی بالینی علم مطالعه‌ی سلامت روانی و بهزیستی و نیز رفتار نابهنجار است. روان‌شناسی رشد به بررسی تداوم و تغییرات ادراکی، اجتماعی، شناختی و ... مرتبط با رشد در خلال فراخنای زندگی می‌پردازد.

روان‌شناسان شناختی به مطالعه‌ی پردازش اطلاعات (الگوهای ذهنی که افراد به کار می‌برند) و توانایی‌ها و تمایلاتی می‌پردازند که بر شیوه‌ی پاسخدهی افراد به اطلاعات تأثیر می‌گذارند.

روان‌شناسی اجتماعی به رفتار میان‌فردی و شیوه‌های تحت‌تأثیر قرار گرفتن افراد توجه می‌کند.

روان‌شناسان فیزیولوژیک از فناوری‌های جدید و شگفت‌آور برای کشف فرآیندهای عصبی، درون‌ریز و فیزیکی زیربنای رفتار استفاده می‌کنند.

فهرست معینی از متخصصین وجود ندارد و شیوه‌های دیگری وجود دارد که از طریق آن افراد زیرشاخه‌های علمی خود را تعریف می‌کنند.

روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست، نباید به عنوان یک زیرشاخه علمی، بلکه باید به عنوان یک حوزه‌ی وسیع و اصلی در نظر گرفته شود (سامر^۱، ۲۰۰۰). این حوزه علاوه بر عملی و کاربردی بودن، نظری و بنیادی نیز می‌باشد. بخش بنیادی روان‌شناسی حفاظت از

محیط زیست شامل یکی از جنبه‌های روان‌شناسی محیط است که کمتر بر آن تأکید شده است. یک سؤال مهم و اصلی می‌تواند این باشد که جایگاه انسان در طبیعت و جایگاه طبیعت در زندگی انسان کجاست؟ امروزه، جهان شیوه‌های آزمون واقعی این سؤالات را ارائه می‌دهد: موجود انسانی محروم از تماس با طبیعت است یا حاصل شبیه‌سازی‌های تکنولوژیکی طبیعت می‌باشد؟ آیا احساس می‌کند که چیزی را از دست داده است؟ آیا یک فیلم دی‌وی از طبیعت می‌تواند به اندازه‌ی یک گلدان گل طبیعی، یک باغ یا هکتارها زمین جنگلی، تداعی کننده‌ی یک موجود زنده در یک سیاره‌ی زنده باشد؟

می‌توانیم بر حسب حوزه‌های مختلف به این سؤالات پاسخ دهیم. روان‌شناسان بالینی می‌توانند اثرات مثبت مواجهه با طبیعت را بر سلامت روانی نشان دهند. روان‌شناسان رشد اهمیت مواجهه‌ی اولیه با طبیعت را بر شکل‌گیری همدلی و اخلاق محیطی دیرپا بررسی می‌کنند. برای متخصصان شناخت- مغز- ارتباط، پروتکل‌های ساده شده محرک‌های ادراکی و شناختی ما شبیه به صدای کودکان در مقایسه با اصوات موزونی است که ادراک می‌کنیم. این تغییرپذیری‌ها به ما چه می‌گویند، درحالی‌که هنوز چیزی از اذهان خود نپرسیده‌ایم؟ روان‌شناسان فیزیولوژیک نباید از تأثیر هم‌زمان سموم محیطی بر رفتار غفلت کنند. روان‌شناسان اجتماعی می‌توانند نقش رسانه را در سازماندهی نگرش‌ها به سمت طبیعت مطالعه کنند و به بررسی شیوه‌های برقراری ارتباطات مؤثر و ترغیب‌کننده درباره‌ی اهمیت تجارب مبتنی بر طبیعت پردازند. روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست باید روان‌شناسان حوزه‌های مذکور و سایر روان‌شناسان را جذب کند. روان‌شناسان حوزه‌های مختلف از جمله سازمانی، سلامت و جمعیت می‌توانند در تحقق اهداف این رشته مشارکت کنند.

دغدغه‌ی انسان نسبت به طبیعت

آخرین بخش عنوان ما به «دغدغه‌ی انسان نسبت به طبیعت» اشاره می‌کند. دغدغه^۱ شاید واژه‌ای غیرمهم تلقی شود، اما اهمیت زیادی دارد. همه ما می‌دانیم که قصد فعالیت، بررسی و فعال‌سازی مستلزم داشتن «انگیزه» یا «دغدغه» است. در دل دغدغه‌های مشروع درباره‌ی خسارتی که افراد به محیط طبیعی وارد می‌کنند، بدبینی درباره‌ی میزان دغدغه افراد نسبت به طبیعت آسان است. هنگامی که افراد انرژی را هدر می‌دهند، منابع طبیعی را بی‌رویه مصرف می‌کنند، سیستم‌های حفظ حیات را نادیده می‌گیرند و محیط زیست را آلوده می‌کنند، گویی که به نظر می‌رسد در معرض تهدید قرار دارند یا فکر می‌کنند که سرگرم رفتار حامی محیط هستند یا آن برخلاف نفع شخصی آنهاست. به هر جهت، افراد نسبت به محیط دغدغه دارند.

1 - care about

آنها این دغدغه را در ارزیابی عکس‌ها، توصیف مکان‌های مورد علاقه و پاسخ‌های مربوط به نظرسنجی‌ها نشان می‌دهند.

آیا معنای دغدغه چیزی بیش از رجحان شخصی است؟ دغدغه معنای نیرومندتری دارد و به معنی الزامی است که آموخته‌ایم آن را بپذیریم، از آن خود بدانیم و جزئی از هویت خود به حساب آوریم. «دغدغه» شخصی است، زیرا هر فرد ممکن است به چیزی توجه کند و از آن مراقبت نماید. افراد اغلب به رویدادهای پیرامون‌شان توجه می‌کنند. دغدغه در بافت‌های اجتماعی و در خلال روابط میان‌فردی رشد پیدا می‌کند. کودکان تقریباً در سنین ۸ تا ۱۱ سال به واسطه دوستی‌هایی که شرطی هستند، دغدغه را فرا می‌گیرند (اگر دغدغه متقابل نباشد، دوستی به سرعت از بین می‌رود). شرط مشابهی در مورد رابطه‌ی ما با زمین وجود دارد. ما به ادراک عمق رابطه‌ی ما با طبیعت ظنن می‌شویم. در سراسر این کتاب بر این موضوع تأکید خواهیم کرد که چگونه و چرا طبیعت برای ما اهمیت دارد. احتمالاً در دغدغه داشتن نسبت به طبیعت منافی وجود دارد.

دغدغه با اقدام به عمل ارتباط دارد. گاهی اوقات در کتاب به «دغدغه» اشاره می‌کنیم که معنای آن یک پاسخ عاطفی یا نگرش است. «مراقبت» معنای رفتاری دارد؛ ما این واژه را هنگامی به کار می‌بریم که درباره‌ی مراقبت‌شوندگان و مراقبت‌کنندگان صحبت می‌کنیم. راه‌های زیادی برای بیان مراقبت وجود دارد. «مراقبت» انسانی همانند خلاقیت زبان شناختی ما از یک دستور زبان رانشی اقدام به عمل سرچشمه می‌گیرد. از آنجا که هنگام صحبت درباره‌ی روابط فردی از این واژه استفاده می‌کنیم، برداشتن گام نهایی در تفسیر «مراقبت» مانند چیزی است که به طور خصوصی انجام می‌دهیم زیرا از آن در روابط شخص خود استفاده می‌کنیم؟ تردیدی نیست که با توجه به معانی مهم‌تر مراقبت که در بالا ذکر شد، می‌تواند به عنوان انگیزش اجباری درونی شده یا مبتنی بر ارزش‌گذاری جهانی در روابط ارزشمند به طور جمعی نیز انجام شود. احساسات و اقدامات وطن‌پرستانه اقدامی که به حفظ کلیسا کمک می‌کند و مشغول بودن در سازمان‌های اجتماعی همگی مراقبت جمعی را ارائه می‌کنند.

مراقبت از یکدیگر به معنای همکاری برای توقف اقدامات دیگران است، اما تهدیدشدن طبیعت گاهی توسط دغدغه‌ی نسبت به روابط و مؤسسات انسانی به بهترین شکل نشان داده می‌شود. عنوان این بخش نیز بیانگر همین موضوع است. شاید متهورانه‌ترین و ارزشمندترین مداخلات بر روی طبیعت (توسط افراد در تنگنای اخلاقی یا توسط مؤسسات در نوآوری خط مشی) در قلمرو انسانی صورت می‌گیرد.

دغدغه شامل مؤلفه‌های شناختی، عاطفی و رفتاری است. افراد به منظور دغدغه پیدا کردن نسبت به یک موضوع باید از آن مطلع باشند. در خصوص مباحث محیطی، افراد بایستی راه‌هایی را شناسایی کنند که از طریق آنها رفتارشان بر محیط اثر می‌گذارد و تغییرات محیطی چیزهایی را که برای آنها ارزشمند است تحت‌تأثیر قرار می‌دهند. افراد فراسوی افکار باید احساس کنند؛ آنها هیجان‌ات مثبت مرتبط با طبیعت و هیجان‌ات منفی را که با تهدید تخریب محیط ایجاد می‌شوند، تجربه می‌کنند. در نهایت، افراد باید به نحوی رفتار کنند که بیانگر دانش و هیجان‌ات‌شان باشد و باید درصدد به حداقل رساندن یا از بین بردن تهدیدهای محیطی پیش روی خود باشند.

احتمالاً هرآنچه که می‌خواهیم روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست آن را در برگرد، تحت لوای دغدغه و مراقبت قرار نخواهد گرفت. در این کتاب، زوایای دیگری نیز مورد توجه قرار خواهند گرفت؛ مثلاً نفع شخصی، موضوعات مرتبط با حقوق و عدالت و راهبردهایی که در مورد افراد مؤثرتر واقع می‌شوند. غنای جستجوی روابط پایدارتر و هماهنگ‌تر بین انسان و طبیعت و مؤسسات نمی‌تواند در هر اصطلاحی خلاصه شود. ما در اینجا «دغدغه» را به عنوان نقطه‌ی شروع بنیادی و برانگیزنده به کار بردیم. روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست نمی‌تواند بیش از این بسط پیدا کند، مگر این‌که با دغدغه آغاز شود. ما از سایرین می‌خواهیم تا این موضوع را از سایر جهات بیشتر بشکافند.

ریشه‌های روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست

مقاله‌ی گرت هاردین^۱ (۱۹۶۸) درباره «تراژدی مشترکات»^۲ و مقاله‌ی لین وایت^۳ (۱۹۶۷) تحت‌عنوان «ریشه‌های تاریخی بحران بوم‌شناختی ما» از تأثیرگذارترین مقالات مطالعات محیطی محسوب می‌شوند. این دو مقاله برانگیزاننده نه تنها به پیامدهای غیرمنتظره‌ی پیشرفته‌های تکنولوژیکی توجه می‌کنند، بلکه به شیوه‌هایی می‌پردازند که از طریق آنها افراد درباره‌ی محیط زیست می‌اندیشند. تقریباً در همان زمان انجام پژوهش‌های جدی درباره‌ی رابطه انسان و محیط منجر به گسترش «روان‌شناسی محیط» به عنوان زیرشاخه‌ی علم روان‌شناسی شد. «محیط» به عنوان بافت فیزیکی (نه اجتماعی) مشتمل بر مؤلفه‌های طبیعی و مصنوعی تعریف شده است. روان‌شناسان محیط ابتدا بر روی راه‌هایی متمرکز شدند که محیط از طریق آنها اثرات علی بر رفتار انسان می‌گذارد. با ایجاد نهضت محیطی، محیط طبیعی بیشتر مورد توجه قرار گرفت و بر راه‌هایی که از طریق آنها رفتار انسان بر روی محیط اثر

1 - Garrett Hardin

2 - tragedy of the commons

3 - Lynn White

می‌گذاشت، تأکید بیشتری شد. بونز و بونایتو^۱ (۲۰۰۲) به بازنگری نحوه گسترش روان‌شناسی محیط از تمرکز بر محیط فضایی- فیزیکی تا توجه به توسعه پایدار پرداختند. پژوهشگران روان‌شناسی محیط از آغاز به سلامت محیط توجه داشته‌اند و حجم زیادی از پژوهش‌های مرتبط با روان‌شناسی حفاظت از محیط‌زیست توسط روان‌شناسان محیط انجام گرفته است. برخی پژوهش‌های روان‌شناختی حاکی از اثرات مواجهه با طبیعت بر روی بهزیستی، راه‌های تعامل انسان با طبیعت، ادراکات طبیعت و خطرات محیطی، تصمیم‌گیری درباره‌ی خط مشی‌های محیطی، مفاهیم اخلاق محیطی و شیوه‌های درهم‌تنیدگی خودپنداره‌ی افراد با محیط طبیعی بوده‌اند. سازه‌های مهم روان‌شناختی در سطح فردی مشتمل بر دانش، رفتار، ارزش‌ها و نگرش‌ها و در سطح سیستم مشتمل بر هنجارها، مشوق‌ها، موانع و موقعیت‌های رفتار می‌باشد. از روان‌شناسان و نظرات آنها در سازمان‌های مدیریت محیط زیست، نهادهای برنامه ریزی و ساختار دولت استفاده می‌شود (رز^۲، ۲۰۰۷).

حوزه‌ی روان‌شناسی حفاظت از محیط‌زیست نه تنها در پاسخ به فقدان پژوهش‌های مربوطه، بلکه در پاسخ به عدم پدیداری و همانندسازی به وجود آمده است. روان‌شناسان و غیرروان‌شناسان اغلب از ساختار پژوهش‌های روان‌شناختی مرتبط با پایداری آگاه نیستند. هم‌چنین، روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست درصدد تشکیل انجمنی برای روان‌شناسان کلیه‌ی زیرشاخه‌های روان‌شناسی است که نگرانی برای آینده‌ی کره زمین را در هویت حرفه‌ای خود نشان می‌دهند.

اگرچه محیط طبیعی اخیراً توجه بسیاری از روان‌شناسان را به خود جلب کرده است، اما روان‌شناسان زیادی بر اهمیت آن تأکید کرده‌اند، همان‌طور که آلفرد آدلر می‌گوید:

ما بر روی سطح این سیاره به همراه منابع عظیم، حاصلخیزی خاک، معادن و آب و هوا و اتمسفر زندگی می‌کنیم. همیشه وظیفه بشر است که برای مشکلات موجود در این سیاره راه حل مناسب را ارائه دهد. حتی امروزه نمی‌توانیم فکر کنیم که برای رهایی از این مشکلات راه حل کافی پیدا کرده‌ایم.

آدلر، ۱۹۵۶، ص. ۱۳۱

علاوه بر این، هارولد سیرلز^۳ روان‌پزشک در سال ۱۹۶۰ این‌طور بیان کرده است که: «محیط غیرانسانی، قابل زیستن نبوده و برای رشد شخصیت انسان نامناسب است. محیط

1 - Bonnes & Bonaiuto

2 - Reser

3 - Harold Searles

پیرامون انسان یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین عوامل سازنده وجود روان‌شناختی اوست» (ص. ۵). روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست در نظر دارد تا روح متمایز هریک از این بینش‌ها درباره دنیای طبیعی امروز و جهان روان‌شناسی را مورد بررسی قرار دهد.

توان بالقوه روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست

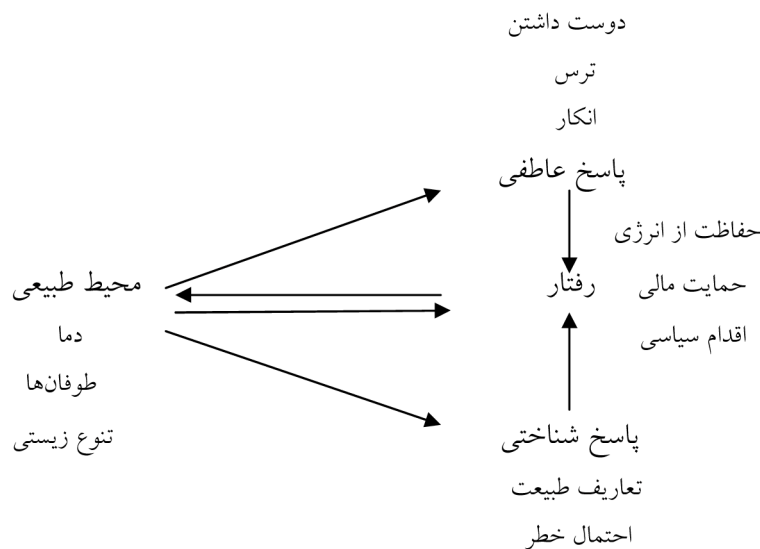
روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست پژوهش‌های بنیادی و کاربردی را در بر می‌گیرد، زیرا هدف اساسی آن نشان دادن‌واصلاح مشکلات محیطی است. اما به اعتقاد کورت لوین (۱۹۵۱) «هیچ چیز به‌اندازه‌ی یک نظریه‌ی خوب، کاربردی نیست». نتایج گسترده پژوهش‌های روان‌شناختی ارتباط مهمی با حفاظت دارند. آنها معتقدند که رفتار شدیداً متأثر از پیامدهای خود می‌باشد، افراد نه تنها رفتارها، بلکه نگرش‌ها، ارزش‌ها و هنجارهای پیرامون خود را یاد می‌گیرند و در طول زمان و به طرق ژنتیکی از قبل برنامه‌ریزی شده و پاسخگوی محیط تغییر می‌کنند. تغییر اثر تجارب خاص مطابق مرحله رشدی صورت می‌گیرد که تجارب در آن رویاروی هم قرار می‌گیرند و برخی تجارب یا تأثیرات مهم در مراحل اولیه رشد اثر مناسبی دارند. این اصول به وضوح با فهم وابستگی متقابل انسانها و طبیعت در ارتباط اند.

دو نتیجه‌گیری اصلی وجود دارد؛ اول، این‌که رفتار انسان تابع علت‌های چندگانه‌ای است که بسیاری از آنها غیرمنطقی بوده و/ یا خارج از حیطه‌ی هوشیاری قرار دارند؛ به این معنی که افراد همیشه نمی‌دانند چه چیزی برای‌شان خوب است و حتی زمانی که از آن آگاهند، ممکن است بر اساس آن عمل نکنند. استدلال‌های منطقی درباره‌ی اهمیت تهدیدهای محیطی به ندرت در تأثیرگذاری بر رفتار کفایت می‌کند. دوم اینکه رفتار مستعد تغییر می‌باشد. الگوهای رفتاری که ممکن است شبیه به پیامدهای اجتناب ناپذیر «طبیعت انسانی» به‌نظر برسند، انعطاف پذیر بوده و به تأثیرات عمدی و غیرعمدی پاسخ می‌دهند.

حتی گاهی اوقات تولیدمثل تغییرات عظیمی را در خلال زمان (میزان تولد بین سالهای ۱۹۱۰ و ۱۹۹۴ در ایالات متحده آمریکا حدوداً ۵۰ درصد کاهش پیدا کرد) و فرهنگ (تغییر از سالانه ۱۱ تولد در هر ۱۰۰۰ نفر در ایتالیا تا سالانه ۴۵ تولد در هر ۱۰۰۰ نفر در تانزانیا) نشان می‌دهد (هاوارد، ۲۰۰۰). فهم تأثیرات اصلی بر رفتار می‌تواند در ارتقاء رابطه‌ی انسان و طبیعت به‌گونه‌ای مثبت مداخله کند.

ساندرز^۱ (۲۰۰۳) و ماسیا^۲ (۲۰۰۳) مجموعه‌ی حوزه‌های پژوهش روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست را مشخص کردند که بازتاب دانش روان‌شناختی و تعاریف پیچیده‌ی مراقبت

1 - Saunders
2 - Mascia

شکل ۱-۱ یک مدل ساده شده از رابطه‌ی انسان با طبیعت

است. ساندرز معتقد است که روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست باید نشان دهد که (۱) انسان چگونه از طبیعت مراقبت می‌کند و (۲) چگونه با طبیعت رفتار می‌کند. ماسیا یک مؤلفه‌ی شناختی را اضافه کرد و آن عبارت است از این که (۳) انسان‌ها چگونه باورها و دانش خود درباره‌ی طبیعت را گسترش می‌دهند. او همچنین با اضافه کردن دو عامل دیگر به عوامل بالا به بررسی عملکرد انسانها در یک بافت اجتماعی پرداخت: (۴) رابطه‌ی انسان با انسان که با حفاظت از محیط ارتباط دارد و (۵) رابطه‌ی انسان و مؤسسات اجتماعی. شکل ۱-۱ نمودار فرآیندهای کلی مرتبط با روان‌شناسان حفاظت از محیط زیست و برخی نمونه‌های خاص را نشان می‌دهد.

هدف روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست استفاده از مفاهیم و فنون پژوهش روان‌شناختی در حوزه‌های حفاظت از محیط است که ممکن است شامل موارد زیر باشد:

استفاده از پژوهش زمینه‌یابی به منظور سنجش نگرش‌های اجتماعی نسبت به ابتکارهای خاص حفاظت از محیط.

استفاده از نتایج پژوهش تغییر نگرش به منظور طراحی پیام‌های متقاعدکننده.

استفاده از نتایج پژوهش رفتاری به منظور ترغیب رفتار پایدار.

مشورت با معماران و طراحان به منظور فراهم‌سازی راه‌های تعامل افراد با طبیعت.

طراحی برنامه‌های آموزش محیطی ارتقاءدهنده نگرش‌های حامی محیط.

اجرای پژوهش درباره اثرات مواجهه با طبیعت به منظور افزایش حمایت از طبیعت. مشاهده‌ی تعاملات اجتماعی به منظور شناخت راه‌های ایجادکننده و انتقال‌دهنده‌ی ارزش‌های محیطی.

داگ مک کنزی- موهر^۱ به عنوان حامی اصلی رویکرد بازاریابی اجتماعی، در ارتقاء رفتارهای حامی محیط، بسیاری از نمونه‌های موقعیت‌های کاربردی را مطرح کرد که روان‌شناسی در آن‌ها می‌تواند مفید واقع شود. در مقاله انتشار یافته‌ی وی در سال ۲۰۰۰، او مداخله‌ای را برای کاهش مصرف آب منازل در فصل تابستان ارائه کرد. اولین گام، مشخص کردن موانع مصرف آب بود. سپس مداخلات هدفمند این موانع را با فراهم کردن اطلاعات و سوق‌دهنده‌ها^۲ و ایجاد تعهد برای مصرف کمتر آب نشان دادند. میزان مصرف آب در وضعیت بازاریابی اجتماعی تا ۵۴ درصد کاهش پیدا کرد، در حالی که این میزان در گروهی که تنها اطلاعات دریافت کرده بودند، ۱۵ درصد بود.

روان‌شناسی هم‌چنین می‌تواند سبب گسترش این بازشناسی شود که انگیزش‌های اقتصادی تنها نیروی هدایت‌کننده رفتار نیستند. کلایتون و بروک^۳ (۲۰۰۵) راه‌هایی را مطرح می‌کنند که در آنها انگیزه‌های ابراز وجود و دیگر مسائل هویتی می‌توانند جایگزین تمایل به حمایت از محیط زیست شوند. آنها موفقیت تویوتا پروس را در مقابل هوندا سیویک این‌چنین شرح می‌دهند که: تویوتا پروس از طریق نمایش قابل مشاهده‌ی ارزش‌های محیطی مالک خود، سبب ارضاء ابراز وجود او نسبت به مالک خودروی هوندا سیویک می‌شود. این تحلیل، بعدها در زمینه‌یابی گزارش شده در روزنامه نیویورک تایمز تأیید شد، زیرا دلیل اصلی مردم برای خرید تویوتا پروس این بود: «آن نشان‌دهنده من است» (می‌نارد^۴، ۲۰۰۷).

فقدان اطلاعات روان‌شناختی می‌تواند زیان‌آور باشد. به عنوان مثال، رابرت سیالدینی متخصص روان‌شناسی نفوذ اجتماعی «گرایش قابل درک، اما به خطا رفته برای اقدام در مقابل یک مشکل را با ترسیم کردن آن به عنوان تکرار تأسف‌آور» در آگهی‌های خدمات عمومی و سایر پیام‌های محیطی با ملاک ثابت کرده است (۲۰۰۳، ص. ۱۰۵). سیالدینی و همکارانش در پژوهشی کنترل‌شده نشان دادند که چنین پیامی می‌تواند هنجار اجتماعی توصیفی را با بیان این‌که بسیاری از افراد درگیر این رفتار منفی هستند، مشخص کند. به عنوان مثال، ریختن آشغال و آلوده کردن محیط اعمال رایجی هستند. به این دلیل که افراد از طریق مقایسه‌ی اجتماعی هدایت می‌شوند، ممکن است به جای در نظر گرفتن خود به عنوان الگویی نمونه،

1 - Doug McKenzie-Mohr

2 - prompts

3 - Clayton & Brook

4 - Maynard

کارهایی را برای انجام دادن انتخاب کنند که دیگران انجام می‌دهند. بنابراین، تلاش‌های هدفمند برای افزایش رفتار حامی محیط ممکن است واقعاً نتایج معکوسی به دنبال داشته باشد. احتیاط‌ها و مصلحت‌اندیشی‌هایی وجود دارد. در میان ساختار وسیع پژوهش درباره‌ی رفتار پایدار، بسیاری از مطالعات بر روی تغییرات رفتاری متمرکز شده‌اند که خیلی سودمند نیستند (گاردنر و استرن^۱، ۲۰۰۲). روان‌شناسان گاهی اوقات تغییرات سطح فردی را در مواردی هدف قرار می‌دهند که تصمیمات مهم و رفتارها در سطح سازمانی یا دولتی اتخاذ می‌شوند. این به این معنی نیست که رفتار فردی بی‌اهمیت است، بلکه به این معناست که همه تغییرات رفتاری کاملاً معنادار نیستند. در برخی موارد، رفتارهای هدف می‌تواند ترغیب سازمانها یا رأی‌دادن برای خط‌مشی‌های خاص باشد. بازیافت کاغذ نسبت به خرید یک اتومبیل بهینه‌سوز اثر کمتری دارد. به علاوه، ممکن است در مورد سودمندی طبیعت ادعاهایی صورت گیرد که مبتنی بر روایت باشد تا داده‌های به دست آمده از پژوهش و نتواند پیچیدگی رابطه‌ی انسان-طبیعت را تأیید کند. طبیعت سودها و هزینه‌هایی دارد و افراد جنبه‌هایی از طبیعت را دوست ندارند (بیکسler و فلویید^۲، ۱۹۹۷)! روان‌شناسان و سایرین باید در برابر وسوسه‌های راضی شدن با پاسخ‌های ساده مقاومت کنند.

رشته‌ی بوم‌روان‌شناسی^۳ تقریباً خارج از چنین خاستگاه‌هایی پدیدار شد. بوم‌روان‌شناسی با شیوه‌های برقراری ارتباط افراد با طبیعت و پیامدهای آن در سلامت انسان و محیط ارتباط دارد. بوم‌روان‌شناسی یادآوری می‌کند که انسان‌ها در طبیعت زندگی می‌کنند، همان‌طور که ماهی در آب زندگی می‌کند و زوال محیط احتمالاً بر روی افراد به شیوه‌هایی تأثیر می‌گذارد که نامحسوس‌تر از خطر فزاینده‌ی سرطان است. دستورالعمل آن پیوند دادن تغییر اجتماعی و فردی و مرتبط ساختن درمان فردی با نظارت محیط می‌باشد. رابطه‌ی بین بوم‌روان‌شناسی و روان‌شناسی بحث‌برانگیز است. کلیه‌ی بوم‌روان‌شناسان به عنوان روان‌شناس آموزش ندیده‌اند و ادبیات بوم‌روان‌شناسی به دلیل فقدان عینیت علمی و اشاره به مفاهیمی نظیر معنویت و خرد ذاتی^۴ که تعریف روشنی ندارند، مورد انتقاد قرار گرفته است. رزر^۵ (۱۹۹۵) در یک مقاله‌ی انتقادی نتیجه گرفت که مفروضه‌ها و روش‌های بوم‌روان‌شناسی با معیارهای روان‌شناختی موردپذیرش ناهمگون هستند و از این رو نمی‌توان بوم‌روان‌شناسی را به عنوان حوزه‌ای از روان‌شناسی در نظر گرفت. با این حال، او روان‌شناسان را ترغیب نمود که موضوعات برخاسته از بوم‌روان‌شناسی را مورد توجه قرار دهند. برینگر^۶ (۲۰۰۳) توصیف بهتری از بوم‌روان‌شناسی

1 - Gardner & Stern
 2 - Bixler & Floyd
 3 - ecopsychology
 4 - indigenous wisdom
 5- Reser
 6 - Beringer

ارائه کرده است، اما قبول دارد که این رشته تا حدودی خارج از مسیر روان‌شناسی و در مقابل آن قرار گرفته است.

سازمان‌بندی این کتاب

این کتاب طوری طراحی شده است تا بتواند ساختار پژوهش‌های مرتبط با چگونگی و چرایی مراقبت افراد از طبیعت را برای روان‌شناسان و غیرروان‌شناسان ارائه کند. ما این کتاب را به سه بخش تقسیم کرده ایم. بخش اول، تحت عنوان «تفکر درباره طبیعت» نظری ترین بخش است. در این بخش، روشهایی را مطرح می‌کنیم که محیط و موضوعات محیطی با استفاده از آنها برای افراد اهمیت روان‌شناختی پیدا می‌کنند. فصل دوم مستقیماً به سازه‌های شناختی می‌پردازد؛ یعنی مفاهیم طبیعت، نگرش‌ها، ارزش‌ها، زبان مرتبط با طبیعت و ادراکات خطر محیطی. فصل سوم به معرفی مفهوم اخلاق می‌پردازد. بسیاری از افراد، محیط را دارای اهمیت اخلاقی می‌دانند. باورها درباره عدالت، اخلاق و انصاف چگونه بر روی شیوه تفکر ما درباره طبیعت تاثیر می‌گذارد؟ در فصل چهارم، شواهدی را بررسی می‌کنیم که نشان‌دهنده معنای بنیادی و فردی طبیعت برای حس افراد در مورد خودشان و هویت‌های فردی و اجتماعی آنهاست. فصل پنجم، نظریه‌های مهمی را ارائه می‌کند که درصددند تا چارچوب تبیینی کلی را برای رابطه انسان و محیط پیرامونش فراهم کنند. خوانندگانی که به تازگی با روان‌شناسی آشنا شده‌اند، بخش اول را مقدمه بی‌عیب و نقص، اما با سوگیری طبیعت‌محور تلقی خواهند کرد.

در بخش دوم، تحت عنوان «تعاملات با طبیعت» به موقعیت‌های خاصی می‌پردازیم که افراد در آنها طبیعت را تجربه می‌کنند. ما موقعیت‌های اصلی را به سه دسته «طبیعت‌خانگی» (فصل ششم)، «طبیعت مدیریت شده» (فصل هفتم) و «طبیعت وحشی» (فصل هشتم) تقسیم کردیم. هر یک از این موقعیت‌ها، اهمیت و منافع خاص خود را دارند. به عنوان مثال، در طبیعت خانگی به بررسی آثار فراوان در مورد حیوانات هم‌نشین^۱ و تحقیق پراکنده‌تر در مورد باغ‌ها می‌پردازیم. ما به شواهد و مکانیزم‌های توضیح‌دهنده این مزایا نگاه انتقادی خواهیم داشت. طبیعت مدیریت شده مشتمل بر باغ وحش‌ها و پارک‌های شهری می‌باشد. ما هدف این خدمات عمومی را توضیح می‌دهیم و شواهدی را درباره اثر آنها، به ویژه روش‌های مورد استفاده آن‌ها برای ترویج مراقبت از طبیعت، مطرح می‌کنیم. در فصل طبیعت وحشی، آثار مزایای تجارب بیرون از خانه و کار بر روی نگرش نسبت به حیات وحش را مورد بازنگری

1 - companion animals

قرار می‌دهیم. این بخش از کتاب خاطر نشان می‌کند که محیط طبیعی منبع مزایا و تجارب مثبت و کانون ترس از زوال محیطی است.

در بخش پایانی، تحت عنوان «ترویج حفاظت از محیط زیست» نگاه عملی به مداخلات داریم. فصل نهم به بازیابی پژوهش‌های وسیع انجام‌شده درباره مداخلات رفتاری می‌پردازد که یکی از مهم‌ترین حوزه‌های مطالعه روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست است. فصل دهم، به بررسی الگوهای برنامه‌های حفاظت مبتنی بر جامعه می‌پردازد. فصل یازدهم، پژوهش‌های انجام شده درباره آموزش محیطی را بررسی می‌کند. ارتباطات میان رشته‌ای روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست در این فصول مشخص می‌شوند و در فصول دهم و یازدهم تلاش می‌شود تا میان سایر حوزه‌های فعالیت و مطالعه ارتباط برقرار شود. البته پل‌های ارتباطی و سنجه‌های بیشتری مورد نیاز است.

نهایتاً در فصل دوازدهم، سخن آخر را مطرح می‌کنیم. مطالعه موضوعات محیطی در تجارب خودمان و افرادی که با آنها تعامل می‌کنیم، ممکن است منجر به حس بدبینی یا حتی ناامیدی شود. ما این کتاب را به امید مقابله با چالش‌های محیطی به نگارش درآوردیم. در فصل دوازدهم، خواننده را به همین طریق ترغیب به پاسخگویی می‌کنیم و بینش‌هایی روان‌شناختی درباره سرچشمه‌های امیدواری و خوش‌بینی را فراهم می‌نماییم. رفتار انسان منبع اصلی ایجاد مشکلات محیطی است و در عین حال می‌تواند منشأ راه‌حل‌ها نیز باشد.

نتیجه‌گیری

روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست حداقل بر حسب انتخاب برخی سؤالات پژوهشی مبتنی بر این وعده که نتایج حاصله منجر به ایجاد راه‌حل‌های بهتر خواهند شد، نویدبخش است. ما به واسطه توجه به طبیعت درصدد «ارتقاء» بهزیستی انسان هستیم، زیرا هر دوی آنها جدایی‌ناپذیرند. هدف روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست سرمایه‌گذاری در عرصه فوق‌العاده گسترده روان‌شناسی است و برای هر روان‌شناسی که می‌خواهد بین تخصص حرفه‌ای خود و حس مسئولیت فردیش در برابر کره زمین ارتباط برقرار کند، یک «هویت» به حساب می‌آید. قدرت روان‌شناسی بر سنت علمی آن بنا شده است؛ بنابراین «درک» در عنوان ما جا گرفته است. روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست می‌خواهد از استعدادهای متنوع موجود در تلاش‌های مختلف بهره‌برداری کند؛ از کار گروهی حفاظت میان رشته‌ای که می‌تواند ابزارهای روان‌شناسی را به کارگیرد تا استفاده از نظریه‌ها و یافته‌های روان‌شناسی برای کمک به نوسازی بنیان‌های سازمان‌های اصلی برای مؤثرتر ساختن انسان‌ها در طبیعت و طبیعت در انسان‌ها.

روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست رشته‌ای جدید و به سرعت در حال رشد است. نمی‌توانیم امیدوار باشیم که همه پژوهش‌ها یا حتی کلیه موضوعات مورد مطالعه را پوشش دهیم. هدف ما نشان دادن تمرکز و هدف روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست و خلاصه کردن پژوهش، در برخی از مهم‌ترین موضوعات است. به این ترتیب، امیدواریم که بتوانیم این رشته را به کسانی که برایشان تازگی دارد، معرفی کنیم و اطلاعات را به شیوه‌ای ارائه دهیم که برای کسانی که درصدد پیوستن به جمع روان‌شناسان حفاظت از محیط زیست هستند یا می‌خواهند آموخته‌های خود را به مرحله عمل درآورند، مثمر واقع شوند. حفاظت از محیط باید یک تلاش جمعی باشد و ارتباط افراد دارای تخصص‌های مختلف، اولین گام مهم است. بازشناسی رابطه دوجانبه انسان‌ها و محیط طبیعی در دل روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست قرار دارد. طبیعت چگونه بر روی انسان تاثیر می‌گذارد و بالعکس، انسان‌ها چگونه بر روی محیط اثر می‌گذارند. درک چرایی اهمیت طبیعت برای افراد سبب تقویت دلیل حفاظت از محیط زیست می‌شود. فهم راه‌های بااهمیت بودن طبیعت برای افراد ابتکاراتی را ایجاد می‌کند که سبب ارتقاء حفاظت از محیط زیست می‌شوند. در قبال چالش‌ها و تغییرات محیطی که از قبل آغاز شده‌اند، شواهد حاصل از پژوهش‌های روان‌شناختی در اتخاذ خط مشی‌های محیطی نقش مهمی را ایفا می‌کنند.

برای کسب اطلاعات بیشتر به وب سایت‌های زیر مراجعه کنید:

- Conservation psychology: www.conservationpsychology.org.
- Society for Population and Environmental Psychology:
www.apa34.org.
- Society for Human Ecology: www.societyforhumanecology.org/.
- Society for Conservation Biology's Social Science Working Group:
www.Conbio.org/workinggroups/SSWG/.
- Environmental Design Research Association: www.edra.org.
- North American Association for Environmental Education:
www.naaee.org.
- International Association for People-Environment Studies:
www.iaps-association.org/.